

9.4.1960

38

DARWINISM OCH POLITIK

ENDAST I NÅGRA få länder, främst USA och i andra rummet England, har den ideologiska utvecklingen under senare tid skildrats i ett antal grundliga arbeten. I några av dessa böcker blir darwinismens politiska inflytande ganska ingående diskuterat, i andra berörs knappast denna fråga. Att mera bestämt uttala sig om detta inflytande under skilda skeenden och i olika situationer är inte möjligt. Själva begreppet darwinism är ottydligt. Ofta är det, exempelvis, vanskligt att särskilja påverkningar från Darwin och från Herbert Spencer; det kanske oftast använda slagordet, "de lämpligastas fortlevande" ("the survival of the fittest"), var utformat av Spencer och upptogs av Darwin först i nionde upplagan av "The Origin of Species" som ungefär liktydigt med "naturligt urval". De mer eller mindre vaga åskådningar som sökte stöd hos Darwin var redan tidigare åtminstone i huvudsak utbildade, och hänvisningar till den nya biologiska teorin blev sannolikt ofta blott en metod att ge åskådningen i fråga en vetenskaplig prägel. Framstående politiker tycks sällan ha brukat de typiskt darwinska formuleringarna på grund av antingen okunnighet eller fruktan för att alltför mycket tillspetsa sina resonemang. Men så ofta möter i ideologiska uttalanden från slutet av 1800-talet citat från Darwin och åberopande av hans auktoritet att hans lärgåm måste antas ha varit ett inslag av vikt i tidens politiska debatt.

I tidigare artiklar har jag varit inne på dessa frågor, och jag skall därför stanna vid några sammanfattande och kompletterande uppgifter och synpunkter, särskilt i anslutning till Himmelfarbs, Hofstadters och andra nyare arbeten.

Darwins lära kunde, förenklad eller misstolkad, användas som argument för de mest skilda åskådningar. Marx skrev i ett brev att Darwins utvecklingsteori gav en naturvetenskaplig grund för läran om klasskampen i historien, han ville tillägna Darwin den engelska översättningen av "Kapitalet" (Darwin vägrade) och sände Darwin boken med några respektfulla ord (Darwin läste den inte). Mera ordinära socialister har i darwinismen sett ett motiv för ökad social likställdhet — endast om jämlikhet råder, finns möjlighet till tävlan och strid på samma villkor. Någon gång har Darwin anlitats som garant för det bestående, för konservatismen. Institutioner och trosföreställningar som bestått under lång tid "måste ha varit vär-

Till vänster den franske författaren och diplomaten Arthur de Gobineau, minister i Stockholm 1872—1877, som i sitt stora arbete om rasernas olikhet hävdade den nordiska rasens överlägsenhet. Till höger den tyske etnografen Franz Boas, som redan 1894 gav ut en skrift mot föreställningarna om rasernas skilda egenskaper och värde.

defulla för det samhälle i vilka de varit förhärskande, annars skulle de enligt det naturliga urvalets princip aldrig ha kommit att förbli härskande", skrev D Ritchie 1891; här får Darwin alltså stödja en tankegång som nära liknar reflexioner hos Burke, de Maistre och Hegel. Men i övervägande grad synes utvecklingsläran ha anlitats av gammelliberalismen, av laissez-fairesystemets anhängare, som ett bevis för att tävlan och strid är nödvändiga för det naturliga urvalet och att socialreformism hindrar "the survival of the fittest". Det har rent av sagts, så av Spengler, att darwinismen framspång ur Englands ekonomiskt sociala struktur — så väl passade den tidens härskande åskådning.

Bland de författare med socialvetenskaplig prestige som utlade Darwins lära på detta sätt står främst Herbert Spencer i England och W G Sumner i Amerika. Spencers mest ursinniga skrift mot socialreformismen, "Människan mot staten" (1884), utgår från Darwin och ser i statsinriparn till de svagas och fattigas stöd försök att "genom en parlamentslag upphäva en av naturen given lag". I Amerika spelade samma resonemang att döma av Hofstadters undersökning en ännu större roll. Kapitalisterna tävlade i hänvisningar till Darwin. John D Rockefeller liknade de stora företagens undanträngande av de små vid förädlingen av rosor ge-

nom de sämre varianternas bortrensande; i båda fallen gällde det "den lämpligastas fortlevande... tillämpningen av en naturens lag och en Guds lag". Andrew Carnegie prisade konkurrensens lag, som "ibland kan vara hård för den enskilde, men alltid är nyttig för rasen, eftersom den säkrar de lämpligaste överlevande på alla områden".

Nästan alltid ansågs dessa argument bevisa olämpligheten av socialpolitisk lagstiftning. Däremot drogs inte slutsatsen att de oförtjänt rika skulle berövas sin egendom eller att arvsrätten skulle avskaffas för att kampen för tillvaron skulle föras med samma möjligheter för alla. Man får antas ha utgått från att de som ärvt pengar också ärvt de goda egenskaper som behövts för pengarnas förvärv och att alltså endast fattiga genom egna prestationer måste visa sin rätt att överleva. Resonemanget ter sig nu vettlöst, men det bör ihågkommas att svenska professorer ännu i dag med ungefär samma motivering tagit ställning till frågan om urvalet av intelligenser i undervisningen.

Föreställningar om vissa folks och rasers överlägsenhet fanns förvisso före Darwin och utvecklades även senare oberoende av Darwin. Gobineaus bok "De l'inégalité des races humaines", som förhärskade

den nordiska rasen, utkom år 1853, och i samma anda skrev sedan Lapouge, Ammon och många andra. Man skilde för övrigt vid denna tid inte alltid mellan folk och raser; då Disraeli framhävde rasens betydelse i satser som senare gärna citerades av nazister menade han med ras snarast nationalitet eller nation, och det var naturligt, åtminstone i de anglosaxiska länderna, att tala om den engelska eller den franska rasen likaväl som om den vita eller den gula rasen.

Darwins lära bidrog emellertid att rättfärdiga och popularisera dessa tankar, både om rasblandningens farlighet och om vissa rasers eller folks högre värde. Själv var Darwin, liksom på andra punkter, i stort sett oskyldig till detta utnyttjande av den nya läran; för denna goda människa var det lika fjärran att förkunna rasets och rasrisk som att ge anvisningar för den inomstatliga politiken i "darwinistisk" riktning. Men då Darwin i ett kapitel i "The Origin of Species" behandlade "bevarandet av värdefulla (favoured) raser i kampen för tillvaron" låg det nära till hands för hans politiskt verksamma läsare att

överföra tankegången till det mänskliga planet, och ett brev av Darwin visar att han själv var benägen att så göra; han skrev om "de otaliga lägre raserna som undantröjts av de högre civiliserade raserna i världens historia".

Allt nog, darwinismen blev ett

redskap för nationalism och raskamp. Kriget förklarades vara "kampen för tillvaron" i dess högsta potens, rasblandning avvisades, de högre raserna — och att en ras nått långt i civilisation ansågs bevisa att den var "högre", hade större biologiskt värde — sades vara berättigade och till och med förpliktade att härska över de lägre eller att utrota dem. Det talades om den nordiska eller den germanska eller den engelskspråkiga rasens överlägsenhet gentemot andra vita raser, men framför allt om de vitas, européernas, överlägsenhet gentemot svar-ta, gula och röda. En av imperialismens främsta skildrare, William Langer, har rent av kunnat ifrågasätta om inte utvecklingsläran på ett avgörande sätt bidrog till denna politik: "Den inte bara rättfärdigade tävlan och kamp, utan införde ett drag av hänsynslöshet och omoral, som var högst karaktäristiskt för hela rörelsen."

Biologiska och politiska arbeten från slutet av 1800-talet vittnar om lärans utbredning och inflytande i detta sammanhang. I engelska, amerikanska, tyska och franska arbeten blir läran ett ideologiskt vapen för imperialismen. Underligt nog har Gertrude Him-melfarb inte uppmärksammat hur generellt denna typ av socialdarwinism var verksam. Hon anför som huvudsakligt exempel en tysk general och känner tydligen inte till att man vid dennes — och andra tyskars — sida kan ställa en

rad engelska och amerikanska po-litiker, skriftställare och kolonisa-törer: Reade, Kidd, Rhodes, John-ston, Milner, Kipling, Theodore Roosevelt, Beveridge, för att näm-na blott några namn. Snarast syn-es rasideologin ha varit en spe-ciellt anglosaxisk angelägenhet; helt naturligt, England hade det största kolonialväldet och gjorde under denna tid de största eröv-ringarna, Amerika behövde mot-svarande illusioner inte blott för att erövra, utan för att behålla Söderns negrer i förtryck och för att utesluta misshagliga folkgrup-per från invandring.

Kanske vågar jag påstå att den-na darwinistiska imperialism nåd-de sin kulmen under åren kring sekelskiftet. I USA blomnade den under det spansk-amerikanska kriget och än mer under det vida längre och mera påfrestande erövringskriget på Filippinerna. Det talades om den anglosaxiska rasens plikt att skydda och leda de lågtstående, att erövra för att fri-göra (alldeles som — med en an-nan intellektuell apparat — i nu-tidens kommunistiska ideologi). Senator Beveridge, det "uppenba-ra ödets" mest glansfulle ambas-sadör, uttalade att "Gud gjort oss till experter på styrelse för att vi skall sköta förvaltningen bland primitiva och senila folk"; "vilken alkemi skulle kunna ändra den orientaliska substansen i filippi-nernas blod?" I England krävde erövringen av Sudan 1898 och framför allt boerkriget 1899 ett liknande uppbåd av idealism. Un-der detta krig skrev den som ma-tematiker berömde antropologen Karl Pearson i "National Life from the Standpoint of Science" att "det finns blott ett medel ge-

nom vilket en hög civilisation kan uppnås, nämligen kamp mellan ra-ser och överlevandet av den fy-siskt och andligt högre rasen" ("fitter race"). England skulle segra i kriget, inte för att det var störst eller bäst rustat, utan därför att folkets nervsystem nått en hög-re utvecklingsgrad. Boerna borde efter segern införlivas med den högre rasen, men negrerna måste kastas ut ur Sydafrika eller — an-tyder Pearson med en för impe-rialister sällsynt hårdhet — utro-tas. "Framstegets väg kantas av vraken av nationer; spår finns överallt av de hekatomber av un-derlägsna raser som inte funnit den smala vägen till fulländning. Dessa döda folk är de trappsteg på vilka mänskligheten nått vår tids högre intellektuella och dju-pare emotionella liv." Den likaså ryktbare historieprofessorn J A Cramb betygade samtidigt i "Re-flections on the Origins and Des-tiny of Imperial Britain" sin ve-tenskaps anslutning till dessa lä-ror. Boerkriget var det första sant imperialistiska kriget i nutiden, en seger för imperietanken över den föräldrade nationalitetstanken. Det förflutna är visserligen, skrev Camb, "fullt av vrak från döda imperier", men det fanns goda skäl att tro på ett evigt välde "för detta rike, detta imperium och denna ras".

År 1894 utgav Franz Boas sin första skrift, mot föreställningarna om rasernas skilda egenskaper och värde; han och hans efterföl-jare har, vetenskapligt sett, för-vandlat den berörda litteraturen till makulatur. Andra faktorer än det rationalistiska avslöjandet har

bidragit till att göra slut på denna speciella form av vidskepelse. De "underlägsna" folken har blivit starka och farliga; den vita "ra-sen" har söndrats i två världskrig och har svårt att spela mentor mot mänskligheten; då Hitler beseg-rades blev rasfantasierna defini-tivt omoderna. De lever kvar i skymundan, hos gamla engelsmän som sörjer över imperiets av-veckling, bland fäkunniga i Syd-afrika och Amerikas djupaste Sö-der, bland Algeriets vita bönder och handlande, i ett litet läroämne vid ett svenskt universitet.

HERBERT TINGSTEN

En föregående artikel av Herbert Tingsten, "Darwinism, kristendom och moral", var införd den 7 april.